

Primavera 2018

Conversa amb Dolors Udina, Premi Ciutat de Barcelona 2018

Montserrat Franquesa

Ens trobem amb Dolors Udina a mig matí, quan tot just hem encetat el semestre lectiu, al Jardí Japonès de la Facultat de Traducció de la Universitat Autònoma de Barcelona. Hi coincidim per prendre cafè entre classes, perquè compagina la docència amb la seva activitat principal, la traducció, per la qual acaba de rebre, el 15 de febrer, el Premi Ciutat de Barcelona amb *Els dimonis de Loudun*, d'Aldous Huxley, «per haver superat de manera brillant el repte de traslladar a un català vívid i precís una obra d'enorme complexitat i indubtable importància cultural», segons ha raonat el jurat, per unanimitat.

Ensenyar a traduir literatura

L'argumentació del jurat deixa clar que Dolors Udina ha superat un repte de grans dimensions de la millor manera possible. L'art de la traducció es pot transmetre? Amaga, també, tècniques que es poden aprendre? Udina imparteix classe de traducció literària des de fa anys i parla amb coneixement de causa. «El que intento fer a classe de traducció literària és compartir el que he anat aprenent a còpia d'anys de traduir. Amb classes molt pràctiques, sempre a partir de textos més o menys difícils, el meu objectiu principal és que els alumnes siguin capaços de copsar-ne la complexitat i que dubtin de tot, que confirmin el que intueixen, que pensin què hi ha darrere del text, amb quina intenció va ser escrit, que s'han de creure el que escriuen... Insisteixo molt, també, en la necessitat de depurar al màxim el text final, de treure tot el que enfarfega el text en la nostra llengua i no hi afegeix informació, tot i que soc conscient que a aquesta depuració hi han d'arribar ells mateixos. Em sembla que més que "ensenyar" a traduir, els professors de traducció ajudem els alumnes a aprendre pel seu compte, a començar la seva experiència com a traductors».

En realitat, la traducció literària en països petits com el nostre és fonamental perquè el sistema literari necessita saba nova contínuament. «Penso que les traduccions són una part cabdal de la literatura catalana. Necessitem amarar-nos de literatures d'arreu per alimentar la nostra. És difícil saber exactament de quina manera les traduccions afecten els autors, i les anàlisis d'influències d'un autor determinat són sempre poc precises. Potser Huxley ja és un autor molt conegut i traduït per poder resseguir-ne el rastre, però sí que recordo la importància que va tenir la manera de narrar les històries d'Alice Munro en molts autors joves que se'n declaraven seguidors i que deien que els havia obert noves maneres d'enfocar els textos».

L'encàrrec d'*Els dimonis de Loudun*

El repte de traduir l'obra per la qual li han concedit el premi d'enguany li va arribar de l'editor. No era la primera vegada que topava amb Aldous Huxley. L'any 2014 va publicar *Along the road*: «Rafael Tasis l'havia traduït als anys seixanta (a raig i a mà) i havia quedat en un calaix sense revisar-lo. Aquesta revisió i edició la vaig fer com a membre del Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània de la Facultat de Traducció, el GETCC, que per mitjà de la Montserrat Bacardí disposava de diversos papers d'en Tasis. Vam proposar-ne la publicació a l'editorial

Adesiara, que va acceptar fer-se'n càrrec». Arran d'aquesta col·laboració amb Adesiara, l'editor li va proposar si volia fer «un altre Huxley» i l'obra escollida va ser *Els dimonis de Loudun*. «Era un llibre que jo no havia llegit, encara que sí que n'havia sentit a parlar (als anys setanta se n'havia fet una pel·lícula molt escandalosa de Ken Russell), i amb aquella ànsia proverbial que tenim els traductors d'endinsar-nos en qualsevol llibre que ens pugui fer descobrir unes "llavors de veritat" (com diu Virginia Woolf a *Una cambra pròpia*), vaig llançar-m'hi. Val a dir que el termini de lliurament va ser molt generós!». Una qüestió cabdal per poder obtenir un bon producte final. «Com que el termini que tenia per traduir aquest llibre era llarg (quatre anys, cosa insòlita en aquest nostre món), vaig anar fent capítols espaiats en el temps. És un llibre que m'exigia molta concentració —sobretot els capítols sobre religió— i, per tant, administrar-lo en tongades m'anava molt bé per no sentir-me aclaparada. Vaig llegir força llibres que hi estaven relacionats, d'història, sobretot, però diguem que amb certa calma.».

La complexitat de traduir *Els dimonis de Loudun*

Ara parlarem dels entrebancs del text. «Diria que la dificultat rau sobretot en la quantitat d'aspectes que toca i les veus diverses que hi participen. Encara que es basa en un fet històric (la condemna d'un capellà catòlic cremat a la foguera amb l'acusació d'haver-se conxorxat amb el dimoni per seduir tot un convent de monges ursulines a la primera meitat del segle XVII), Huxley el recrea afegint-hi tots els seus coneixements de filosofia, teologia, ocultisme i ciència política. Podria dir-se que és una de les primeres novel·les de ficció sobre un cas real (precedint novel·les com *A sang freda*, de Truman Capote, o *La cançó del botxí*, de Norman Mailer) que es basa en documents policials, diaris personals i testimonis de l'època. A més a més dels capítols que s'ocupen d'aspectes altament teològics i que exigeixen al lector (i al traductor) bons coneixements de filosofia, hi ha pàgines d'alta literatura quan les autoritats sotmeten el protagonista a una persecució sense pietat. Que l'acció del llibre tingui lloc al segle XVII i que molts documents dels personatges implicats siguin d'aquella època és una dificultat afegida que exigeix a la traducció un registre determinat».

Udina va estudiar història i no ha deixat mai de formar-se, llegir, estudiar i sobretot entretenir-se a fer la recerca que li exigeix qualsevol text original que aborda i que ha d'anostrar. «Huxley és un autor d'una cultura inabastable, cosa que obliga qui gosa posar-se en la seva pell per reescriure els seus textos a documentar-se sense parar. D'altra banda, escriu amb claredat, sense pompositat, i això sempre facilita la tasca de traduir».

La implicació editorial

La tasca de traduir té fama de ser solitària; la imatge del traductor literari treballant sol a casa envoltat de llibres és clàssica. Tanmateix, molts paràmetres i els factors més variats poden fer que una obra surti d'una manera o d'una altra. Al capdavant, sempre es tracta d'una qüestió de confiança amb l'editorial per a la qual es treballa. A més a més, la traducció d'*Els dimonis de Loudun* (Adesiara, 2017) va rebre una subvenció de la Institució de les Lletres Catalanes; uns ajuts que han afavorit l'arribada de molts títols al català. Tot i això, sense la iniciativa d'un editor, no seria possible res. Udina confessa que aquest cop ha treballat de gust: «Adesiara és una editorial modèlica en la implicació a l'hora d'acabar el llibre. En Jordi Raventós, l'editor en cap, com si diguéssim, és també qui corregeix el llibre, amb una delicadesa digna d'esment. Té una quantitat de coneixements impressionant, no se li escapa res (per exemple, noms que moltes vegades estan malament fins i tot a l'original), proposa solucions que poden ser més adequades sense imposar-les i no tens mai la sensació que et posa en evidència. És a dir, una meravella!».

Acabem elogiant la tasca dels bons editors que tenim a casa nostra i dels avantatges de treballar

amb editorials que no són grans empreses i fan que la relació amb les persones que hi treballen (que soler ser poques) sigui fàcil i estreta. «Sempre saps amb qui has de parlar i et fan sentir part del projecte editorial. Et sents respectat i treballes molt més bé».

Tornem a l'aula pensant que darrere de tota bona traducció hi ha sempre una gran implicació personal, rigor, esforç i també moltes complicitats. I la Dolors Udina ho reforça, somrient: «Traduir és una feina apassionant».